

KOSZTOLÁNYI ARCA

RÓNAY LÁSZLÓ: *Kosztolányi Dezső*. Gondolat, Budapest, 1977.

A barátok és pályatársak: Babits Mihály, Karinthy Frigyes, József Attila, Bálint György és Németh László esszéi, valamint az irodalomtörténeti utókor: Szauder József, Bóka László, Keresztury Dezső, Rába György, Kiss Ferenc és Dér Zoltán tanulmányai után végre üdvözölhetjük az első összefüggő pályaképet is Kosztolányiról: Rónay László munkáját, amely a Gondolat kiadó *Nagy Magyar Írók* című könyvsorozatában látott napvilágot. A vállalkozás maga is megbecsülést érdemel, hiszen Kosztolányi Dezső mindenképpen a század magyar irodalmának kivételes jelentőségű egyéniségei közé tartozik, ráadásul alig volt vitatottabb író modern mestereink közül. Elkönyvelték mint a romlott világgal szemben álló igaz művészt és mint morál nélküli egoistát, aki csupán a tiszta formák körében érezte otthon magát. Kosztolányi életművéért valóságos harcot folytatott az új magyar irodalomtörténetírás, és volt idő, midőn tartani lehetett attól, hogy e küzdelmekben éppen az író munkásságának igaz értelmét vesz el. Valójában Bóka László és Szauder József úttörő tanulmányai, majd Kiss Ferenc szintézist ígérő (megjelenés előtt álló) monográfiájának részletei nyitották meg az utat a hiteles Kosztolányi-értelmezés és értékelés előtt.

Ezen az úton haladt Rónay László vállalkozása is, midőn egy vékony, alig háromszáz lapos könyvben mérte fel filológusi pontossággal, egyszerűsre esszéista érdekességgel Kosztolányi Dezső alkotói sorsát és gazdag írói életművét. A vállalkozás medrét az imént említett pályatársi vallomások és irodalomtörténeti kutatások szabták meg: ezt a medret töltötte ki igen alapos és érdeklődést keltő munkával Rónay László, akinek nevét elsősorban a Nyugat „harmadik nemzedékével” foglalkozó kutatásai tették ismertté az irodalomtörténetírás iránt érdeklődők előtt.

A kisonográfia első erénye: a filológiai biztonság és alaposág min-

denekelőtt. Rónay Lászlónak hatalmas történeti anyagot kellett mozgósítania, áttekintnie és ismertetnie. Hőse óriási tehetséggel és természetességgel munkálkodott az irodalom különféle területein: mint költő, elbeszélő, regényíró, műfordító, esszéíró, kritikus és újságíró egyaránt időállót, sőt klasszikus értéket hozott létre, kapcsolatban állott a hazai szellemi élet különféle irányzataival és a kor irodalmának szervezésében is kivételes szerepe volt. Rónay Lászlónak mindezt át kellett tekintenie, a tények tömegéből kellett válogatnia, műveket kellett értelmeznie és értékelnie, összefüggéseket kellett felvázolnia. Könyve, mint minden sikerült irodalomtörténeti kisonográfia vagy akár ismeretterjesztő kötet, „jéghegy” természetű: az ismereteknek csak egy része kerül nyíltan az olvasó elé, számos fontos ismeretet **vagy megállapítást** csupán az összefüggések vagy a célszók sejtetnek.

A kisonográfia mint forma és műfaj határozott munkamódszert kíván: tudományos koncepciót, amely egységbe szervezi az összegyűjtött hatalmas anyagot. Rónay László az író világképének leírásában és elemzésében találta meg ezt a szervező erőt. A világkép mint irodalomtörténeti kategória összetett fogalmat jelent: az író gondolkodására, filozófiájára éppúgy utal, mint művészeti módszerére és esztétikájára. Kosztolányi Dezső esetében valóban a világkép természetének és alakulásának elemzésében lehet megragadni az életmű belső törvényszerűségeit. Rónay László érzékenyen követi nyomon hősének belső fejlődését, eszmei tájékozódását, azt az áthangolódást, amely Kosztolányi Dezső világképében bekövetkezett. A huszadik század polgári értelmiségének talán legnagyobb világnézeti és morális átalakulásáról van szó. A magyar író, akárcsak a század első fele művészeinek legnagyobb része, az esztétizáló életérzés képviselőjéből lett a hitvalló humanizmus nagy egyénisége. Az első világháború előtt

ő is annak a világképnek és világerzésnek a híve volt, amelyet Thomas Mann Tonio Kögere vagy Romain Rolland Jean Cristophe-já fejezett ki. A művészi és esztétizáló életfelfogást az első világháború, a fordadalom és ellenfordadalom élménye alakította át: Kosztolányi Dezső — az európai művészertelmisség nagy részéhez hasonlóan — az emberiség szenvedéseinek szanalomtól áthatott költői krónikása lett. Költészetében és regényeiben a részvét szolámanak adott hangot, az *Édes Annában* a szociális lelkiismeret messzehangzó igazságait fejezte ki. Rónay László Bálint György korabeli elismerő véleményét idézi: „Nem akarok most ennek a könyvnek példátlanul szuggesztív művészi erejéről beszélni. E pillanatban csak emberi ereje, emberi szuggesztivitása tartozik rám. Ez pedig olyan hatalmas, hogy Kosztolányit örökre a magyar munkásokhoz és szegényparasztochhoz fűzi.” Ennek az ítéletnek ma is megbízható érvénye van.

Rónay László nem akarta áthangszerezni Kosztolányi Dezső életsorsának és munkásságának történetét. Nemcsak az *Édes Anna* korszakos jelentőségű szerepét ismerteti, hanem a pálya „kényesebb” szakaszait és epizódjait is. Így hősének politikai-publicisztikai szerepét a húszas évek elején, a győztes ellenforradalom első időszakában, vagy az igaztalan Ady-revizio eszmetörténetét is hitelesen és kritikus módon írja le. Munkájának végső mondanivalója és tanulsága mégis az elismerés és a megbecsülés Kosztolányi Dezső iránt. Mégpedig nemcsak a művészt, az embert is méltó megbecsüléssel illeti. Kismonográfiája történeti hitelű és személyes erejű valóság az évtizedes Kosztolányi-perben, amely, úgy tetszik, ez a könyv is igazolja, végre igaz megoldáshoz közeledik.

Ennek a pernek volt egyik leghevesebb mozzanata az, amely a Kosztolányi által képviselt magatartás erkölcsi értékével foglalkozott. Az általa „homo aestheticus”-nak nevezett emberi ideált volt szokás elmarasztalni a „homo moralis”-szal szemben. Rónay László most meggyőzően mutatja ki, hogy a „homo

aestheticus” magatartása sem nélkülözte az erkölcsi tartást: a „homo moralis” valóságos érényeit. „Maga Kosztolányi is — olvassuk — szívesen eljátszott a *homo aestheticus* és a *homo moralis* szembeállításával (...) A »moralis« és az »esztétikai« kategóriák jelentése számára azonban nem egyértelmű. Még kevésbé volt egyértelmű az ő korában, amikor az esztétikum szívós védelme voltaképpen morális tettnek is számított, amikor a magyarság hagyományainak föltámasztása, nyelvének fogcsikorgató védelme voltaképp a beözönlő germán fenyegetéssel szemben való állásfoglalásnak minősült.” Ezen a ponton a kismonográfia szerzője Babits Mihály véleményét fogadta el, hiszen Babits, a „homo moralis” fényes képviselője, maga is Kosztolányi, kivált az érett Kosztolányi erkölcsi bátorságáról és kiállásáról beszélt.

A Kosztolányi-jelenség megértése és értelmezése talán éppen a kései művek elemzése során bontakozik ki a legteljesebben Rónaynál: ott, ahol számot kellett vetnie az esztétikai és a morális magatartás hagyományos szembeállításával, s ahol meg tudja világítani hősének küzdelmes emberi egyéniségét és erkölcsi bátorságát. Meg tudja világítani az igaz Kosztolányi-arcot, amelynek gyöttrődésében, belső küzdelmekről árulkodó ráncáiban a mi korunk is saját képmására ismer, amelyet (akárcsak József Attila annak idején) mi is testvérként fogadhatunk el. Ennek az igazabb (és emberibb) Kosztolányi-arcnak a megvilágítása feltétlenül a kismonográfia nagy érdeme. Kosztolányi, sok jele van ennek, ma ismét népszerűsége csúcson áll, sokatmondó rokonszenvenvel tekintünk küzdelmes emberi egyéniségére és személyes lirában: tanúságtételben és vallomásban gazdag műveire. Hogy miért e közös rokonszenven, erre ad magyarázatot Rónay László kismonográfiája is. Alighanem minden évtized megteremti a maga „image”-át Kosztolányiról (általában a klaszikusokról), meggyőződésem szerint a mi Kosztolányi-képünk, a Rónay László Kosztolányi-képe az igazi hiteles.

POMOGATS BÉLA